

ŁUKASZ CHEREK
Gdańsk

POWSTANIE BANKU ŚWIATOWEGO ORAZ JEGO DZIAŁALNOŚĆ W ŚWIETLE DOKTRYNY TRUMANA I PLANU MARSHALLA 1944-1948

Dotychczasowe badania Banku Światowego skupiały się przede wszystkim na kwestiach administracyjnych jego funkcjonowania. Celem tego artykułu, przedstawiającego analizę pierwszych kluczowych lat działalności Banku Światowego z perspektywy stosunków międzynarodowych, nie jest ukazanie szczegółów związanych z technicznymi aspektami działalności Banku, istotna jest analiza jego roli w perspektywie ówczesnej polityki zagranicznej USA.

Artykuł jest próbą przedstawienia działalności Banku na tle sytuacji politycznej końca lat 40. Istotne jest znalezienie odpowiedzi na kilka kluczowych pytań: czy działalność Banku była nieformalnie wpisana w politykę zagraniczną USA, wbrew oficjalnym zapewnieniom o neutralności Banku? Jeśli tak, to jaki był tego mechanizm i jaki faktycznie wpływ na posunięcia Banku miał jego prezes? Dodatkowo, w jaki sposób Bank miał sfinansować udzielanie pierwszych kredytów i jakie państwa miały pierwszeństwo w ich uzyskaniu? Z tego zagadnienia wyłania się kolejna kwestia, czy decyzje kredytowe były rzeczywiście oparte na przesłankach gospodarczych czy były *stricto* polityczne? Zestawienie problematyki Banku, z tematem Doktryny Trumana i Planu Marshalla może dać odpowiedzi na powyższe ważne pytania.

Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju wraz z Międzynarodowym Funduszem Walutowym powstał na mocy porozumień konferencji trwającej od 1 do 22 lipca 1944 r. w Bretton Woods w stanie New Hampshire¹. Działalność instytucji definiuje „Annex B” do Aktu Końcowego Konferencji, który wyszczególnia pięć głównych założeń istnienia Banku².

Pierwszy cel Banku został określony jako „pomoc w odbudowie i rozwoju terytoriów państw członkowskich poprzez wspieranie inwestycji kapitałowych dla celów produkcyjnych, włączając w to odbudowę gospodarek zniszczonych bądź nadwyrężonych przez wojnę, przemianę środków produkcji na potrzeby czasu pokoju oraz wspomaganie rozwoju środków produkcji i zasobów w państwach mniej rozwinię-

¹ Część zagadnień poruszonych w artykule podejmuje praca doktorska obroniona na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego w 2014 r.

² *United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods, New Hampshire, July 1 to July 22, 1944 – Final Act and Related Documents*, Washington, D.C. 1944, s. 68-97.

tych”. Drugim celem Banku była „promocja prywatnych zagranicznych inwestycji poprzez gwarancje lub partycypowanie w pożyczkach i innych inwestycjach prywatnych podmiotów”. Trzeci cel został zdefiniowany jako „promocja długoterminowego zrównoważonego rozwoju handlu międzynarodowego i utrzymanie stanu równowagi w saldach płatności...”. Kolejne założenia działalności Banku mówiły o pożyczkach dokonanych lub gwarantowanych przez Bank w taki sposób, aby pierwszeństwo miały bardziej potrzebne i pilne projekty. Bank miał prowadzić swoją działalność zgodnie z zasadami prowadzenia biznesu państw członkowskich i w latach powojennych wspomagać w płynnym przejściu z gospodarki wojennej do pokojowej.

Bank został powołany do życia 27 grudnia 1945 r., kiedy to 28 państw członkowskich podpisało w Waszyngtonie Artykuły Porozumienia³. Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju prawie natychmiast po powstaniu otrzymał nieformalną nazwę Banku Światowego. Została ona użyta 22 lipca 1944 r. w publikacji „The Economist”, opisującej konferencję w Bretton Woods⁴. Terminem tym od chwili powstania Banku posługiwały się różne środowiska, nie tylko dziennikarze, ale także członkowie amerykańskiej administracji rządowej. Decyzją Banku określenie Bank Światowy stało się w 1975 r. oficjalnym zamiennikiem nazwy Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju⁵.

Inauguracyjne spotkanie Rady Gubernatorów Banku miało miejsce w Savannah, w Georgii od 1 do 18 marca 1946 r. Wybrano wówczas Dyrektorów Wykonawczych Banku oraz wskazano Waszyngton jako nową siedzibę dla dwóch instytucji powołanych do życia porozumieniem z Bretton Woods. 7 maja odbyło się pierwsze posiedzenie Dyrektorów Wykonawczych, których zadaniem był wybór pierwszego prezesa Banku. Ze względu na potrzebę pozyskiwania przez Bank funduszy głównie z amerykańskiego rynku finansowego miał nim zostać Amerykanin.

Kandydatem na prezesa proponowanym przez prezydenta Harry’ego Trumana był przysły amerykański ambasador w Londynie, Lewis Douglas⁶. Jego kandydatura spotkała się jednak z ostrym sprzeciwem wielu środowisk, które zarzucały mu zbyt bliskie kontakty z Wall Street i wynikający z tego brak niezależności. Do zagorzałych krytyków jego wyboru należał m.in. były Sekretarz Skarbu Henry Morgenthau. Douglas nie przyjął wobec tego propozycji objęcia stanowiska prezesa. Oficjalnym powodem była niechęć pozostawienia dotychczasowej pracy w firmie ubezpieczeniowej *Mutual Life*, prawdziwym był niepokój co do faktycznych uprawnień prezesa Banku. Douglas obawiał się, czy wedle przysługujących mu praw, mógłby cieszyć się dostateczną władzą w Banku, którego założenia funkcjonowania wydawały się

³ Miejsce Polski w projekcie tworzenia Banku Światowego oraz aktywność polskiej delegacji na konferencji Bretton Woods przedstawiona została np. w: Z. Karpiński, *O Wielkopolsce, złocie i dalekich podróżach – Wspomnienia 1860-1960*, Warszawa 1971, s. 296-300, 303. Polska podpisała Artykuły Porozumienia 10 stycznia 1946 r.

⁴ The World Bank, *A Guide to the World Bank, Second Edition*, Washington, D.C. 2007, s. 11.

⁵ *Ibidem*.

⁶ R.P. Browder, T.G. Smith, *Independent – A Biography of Lewis W. Douglas*, New York 1986, s. 222; E.S. Mason, R.E. Asher, *The World Bank since Bretton Woods*, Washington, D.C. 1973, s. 40-41.

mało klarowne i praktyczne⁷. Tego typu zasady zapisane były w porozumieniu z Bretton Woods. Był to problem, który koniecznie musieli rozwiązać przyszli szefowie tej instytucji. Prezes Eugene Meyer został wybrany dopiero 4 czerwca 1946 r., a swój urząd objął 18 czerwca. Eugene Meyer, jako były Przewodniczący Rady Gubernatorów Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych w latach 1930-1933 oraz m.in. wydawca dziennika „Washington Post”, był osobą bardzo dobrze zorientowaną w środowisku amerykańskiej elity finansowej⁸. Po burzliwym, krótkim urzędowaniu, złożył swą funkcję już kilka miesięcy później, 4 grudnia. Jego kadencja naznaczona była konfliktami z Dyrektorami Wykonawczymi Banku wokół uprawnień prezesa, ograniczonych zbyt dużą władzą Dyrektorów. Dwunastu Dyrektorów Wykonawczych decydowało o kierunku i wytycznych jego polityki, podczas gdy prezes zobowiązany był do przestrzegania tych wytycznych i podporządkowania się kontroli ze strony dyrektorów⁹. Był to ten rodzaj problemów, jakie przewidywał Lewis Douglas, odrzucając propozycję prezesury. Wobec tego, w grudniu 1946 r. stanowisko zostało zaproponowane Johnowi McCloyowi¹⁰, prawnikowi z Wall Street, byłemu asystentowi Sekretarza Wojny Henry’ego Stimsona w administracji Franklina D. Roosevelta. Emilio Collado, który był Dyrektorem Wykonawczym reprezentującym Stany Zjednoczone spotkał się z McCloyem 23 grudnia w Nowym Jorku¹¹. McCloy znając m.in. od swojego przyjaciela Lewisa Douglasa, zasady obowiązujące w Banku, odrzucił oferowane mu w rozmowie z Collado stanowisko.

Po tym spotkaniu McCloy zasięgnął jednak opinii jeszcze jednego – Eugene’a Blacka, który sprawował wówczas funkcję wiceprezesa *Chase National Bank*. Black wspominał spotkania z McCloyem na początku 1947 r. jako kluczowe dla dalszej działalności Banku Światowego¹². W trakcie rozmów obydwaj zgadzali się, że rozwiązaniem głównych problemów instytucji była harmonijna współpraca pomiędzy szefem a dyrektorami Banku, a w szczególności Dyrektorem Wykonawczym z ramienia Stanów Zjednoczonych. Bez zgody pomiędzy tymi osobami działalność Banku znajdowała się w zastoju¹³. Poprzedni prezes Eugene Meyer nieustannie

⁷ R.P. Browder, T.G. Smith, *op. cit.*, s. 223-224.

⁸ Opis urzędowania Mayer’a znajduje się w: J. Kraske, W.H. Becker, W. Diamond, L. Galambos, *Bankers with a Mission – The Presidents of the World Bank, 1946-91*, Oxford 1996, s. 7-32.

⁹ *International Bank for Reconstruction and Development, First Annual Meeting of the Board of Governors, Washington, D. C., September 27 – October 3, 1946, Proceedings and Related Documents*, Washington, D.C. 1946, s. 19-20, 23-24.

¹⁰ Sylwetka McCloya zob. szerzej: K. Bird, *The Chairman: John J. McCloy - The Making of the American Establishment*, New York 1992; T.A. Schwartz, *America’s Germany - John J. McCloy and the Federal Republic of Germany*, Cambridge 1991.

¹¹ K. Bird, *op. cit.*, s. 284-285; J. Kraske, W.H. Becker, *op. cit.*, s. 46-47.

¹² World Bank Project, Interview with Eugene R. Black by Robert Olivier, August 6, 1961, Washington, D.C., Oral History Research Office, Columbia University, New York 1973, (dalej: Black Interview), s. 1-3. Wywiad pochodzi ze zbiorów Uniwersytetu Columbia w Nowym Jorku, który stworzył program prowadzenia wywiadów z urzędnikami Banku Światowego w ramach „World Bank Project”.

¹³ World Bank Project, Interview with Richard Demuth by Robert Olivier, August 10, 1961, Washington, D.C., Oral History Research Office, Columbia University, New York 1969, (dalej: Demuth Interview), s. 3.

musiał zmagać się z odmiennym zdaniem, jakie prezentował amerykański dyrektor Emilio Collado, który z racji swojej wcześniejszej kariery w Departamencie Stanu cieszył się dużym poparciem osób z amerykańskiej administracji¹⁴. Collado naciskał na rozdanie jak najszybciej jak największej sumy pieniędzy, w tym m.in. na jak najszybsze udzielenie pożyczki Chile, które zwróciło się z prośbą o 40 milionów dolarów. Prezes Meyer był wobec tego projektu ostrożny, biorąc po uwagę „nieprzemysłaną listę projektów” jaką, według Banku, zaprezentowało Chile do sfinansowania¹⁵.

Problem funkcjonowania Banku na arenie międzynarodowej widoczny był na tym przykładzie dobitnie i dotyczył samej istoty działalności Banku. Pojawiało się bowiem pytanie, jak określał to jeden z pracowników Banku: „czy Bank miał być po prostu instytucją dającą pieniądze rządowi czy miała to być instytucja bankowa prowadząca prawdziwe inwestycje na skalę międzynarodową”¹⁶.

Na spotkaniu z Dyrektorami Wykonawczymi Banku z państw członkowskich w Waszyngtonie 17 lutego 1947 r. McCloy przedstawił swoje propozycje, od których przyjęcia uzależniał zgodę na objęcie stanowiska prezesa¹⁷. Zakładały one, że prezes będzie się cieszyć prawem wolnego wyboru, jakie projekty kredytowe Bank miałby aprobować, co miało oznaczać, że bez zgody McCloya dana pożyczka nie została by nawet przedstawiona Radzie Gubernatorów Banku do rozpatrzenia¹⁸. Poza tym, zgodnie z założeniami McCloya, Eugene Black miał zostać nowym Dyrektorem Wykonawczym z ramienia Stanów Zjednoczonych, a inny bankier z Wall Street, Robert Garner, miał zostać zastępcą McCloya, wiceprezesem Banku. Propozycje te wywoływały kontrowersje w trakcie spotkania. Biorąc jednakże pod uwagę trudną sytuację, w jakiej znajdował się Bank, ostatecznie przystano na nie.

John McCloy został wybrany przez Radę Gubernatorów Banku 28 lutego. 17 marca 1947 r. objął urząd prezesa Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju i pozostał na nim do 18 maja 1949 r.¹⁹ Początek 1947 r. był okresem, który miał zdefiniować na najbliższe lata nie tylko sposób działania Banku Światowego, ale także politykę zagraniczną Stanów Zjednoczonych. Te dwie kwestie były ze sobą nierozzerwalnie powiązane²⁰.

¹⁴ Zob. szerzej: Oral History Interview with Emilio Collado by Theodore A. Wilson and Richard D. McKinzie, July 7, 1971, New York, s. 5-12, wywiad ten jest zamieszczony na stronie internetowej Biblioteki Trumana wraz z wywiadami z innymi ważnymi urzędnikami administracji Trumana wspominającymi swoje urzędowanie, <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/collado1.htm> (data wejścia na stronę 20.12.14). Na stronie nie ma niestety wywiadu z Johnem McCloyem.

¹⁵ Demuth Interview, s. 4-5.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ K. Bird, *op. cit.*, s. 286.

¹⁸ Jest to istotny zapis w świetle przedstawionych dalej w pracy działań Banku.

¹⁹ Na początku jego urzędowania pojawiły się w prasie przychylnie mu artykuły, zob. K. Roosevelt, *Handy Man Goes Banker*, „Saturday Evening Post”, November 1, 1947, s. 24-25, 129-130.

²⁰ Opis zagadnień związanych z administracją Banku znaleźć można m.in. w dwóch cytowanych powyżej opracowaniach autorstwa K. Birda oraz J. Kraske i W.H. Beckera. Kwestie powstawania Banku od strony administracyjnej zob. np. R. W. Oliver, *Early Plans for a World Bank*, Princeton 1971, krótka wzmianka o roli McCloya w przemianie zasad funkcjonowania Banku wobec pierwotnych założeń z po-

ROLA BANKU ŚWIATOWEGO A ZAŁOŻENIA DOKTRYNY TRUMANA

21 lutego 1947 r. amerykański Departament Stanu otrzymał z Ambasady Brytyjskiej w Waszyngtonie dwa telegramy²¹. Z ich treści wynikało, że strona brytyjska nie jest w stanie dalej udzielać pomocy Grecji i Turcji i ze względu na kluczową rolę tych państw na arenie międzynarodowej zwraca się z prośbą do Stanów Zjednoczonych, aby przejęły te obowiązki²². Oficjalnie noty te zostały przekazane przez brytyjskiego ambasadora 24 lutego. Podsekretarz Stanu Dean Acheson tak charakteryzował ich treść w memorandum do Sekretarza Stanu George'a Marshalla: „ze względu na gospodarczą i finansową sytuację Brytyjczyków, nie są oni w stanie dłużej ponosić ciężaru gospodarczej i wojskowej pomocy dla władz Grecji i Turcji. Noty te podkreślają, że bez owej pomocy niepodległość Grecji i Turcji nie zostanie utrzymana. To oczywiście oznacza, że owe kraje, jak i reszta Bliskiego Wschodu znajdują się pod kontrolą Rosji”²³.

Prezydent Truman wygłosił 12 marca w Kongresie słynne przemówienie, w którym zwracał się do połączonych izb parlamentu o zatwierdzenie programu pomocy²⁴. W trwającym 21 minut wystąpieniu zawarte zostały rekomendacje i warunki dotyczące zaangażowania się USA w pomoc dla Grecji i Turcji²⁵. Izba Reprezentantów i Senat przegłosowały następnie pakiet pomocy, który został oficjalnie podpisany przez Prezydenta 22 maja²⁶. W ten sposób narodziła się Doktryna Trumana, która miała oczywiście duże implikacje również dla pracy Banku Światowego. Zanim Kongres zaaprobował środki w wysokości 400 milionów dolarów dla Grecji i Turcji, pojawiały się ze strony senatorów sugestie, aby to Bank Światowy, a nie rząd USA, wziął na siebie odpowiedzialność pomocy tym państwom.

Podczas senackich przesłuchań najwyższych urzędników administracji Trumana 13 marca 1947 r. senatorzy z Komisji Spraw Zagranicznych, pod przewodnictwem republikanina Arthura H. Vandenberg'a dopytywali się ówczesnego Podsekretarza Stanu Deana Achesona o rolę, jaką nowo powstały Bank Światowy mógłby odegrać w pomocy dla dwóch państw, których sytuacja stała się podstawą stworzenia Doktryny Trumana²⁷. Podsekretarz Acheson tak definiował rolę Banku z praktycznego punktu widzenia: „Bank Światowy(...) może być bardzo przydatny w postępowaniu z prob-

czątku lat czterdziestych na s. 2-3.

²¹ The British Embassy to the Department of State, Washington, 21 February 1947, *FRUS, The Near East and Africa, 1947*, Washington, D.C. 1971, (dalej: *FRUS Vol. 5 1947*), s. 32-37.

²² *FRUS Vol. 5 1947*, s. 35.

²³ Memorandum by the Under Secretary of State (Acheson) to the Secretary of State, Washington, February 24, 1947, *FRUS Vol. 5 1947*, s. 44-45.

²⁴ *Legislative Origins of the Truman Doctrine – Hearings Held in Executive Session Before the Committee on Foreign Relations, United States Senate*, Washington, D.C. 1973, (dalej: *Legislative Origins of the Truman Doctrine*), s. VII-XI.

²⁵ Szczegółowa analiza wszystkich punktów przemówienia Trumana zob. D.M. Bostdorf, *Proclaiming the Truman Doctrine – The Cold War Call to Arms*, College Station 2008, s. 109-133.

²⁶ Izba Reprezentantów głosowała 9 maja 1947 r. i opowiedziała się za pomocą stosunkiem głosów 287-107, Senat przegłosował ustawę stosunkiem głosów 63-23.

²⁷ *Legislative Origins of the Truman Doctrine*, s. 7-9.

lemem Turcji. Turcja wczoraj wystąpiła o członkostwo w Banku Światowym²⁸. Turcja prezentuje doskonale dobre ekonomiczne perspektywy pod warunkiem, że w tej części świata nie wybuchnie wojna”. Senator Alexander Wiley z Partii Republikańskiej podniósł kwestię szczegółowych warunków działania Banku. Acheson przyznawał, że Bank był w stanie w miarę szybko przyjść z pomocą Turcji poprzez udzielenie pożyczek wychodzących naprzeciw jej potrzebom gospodarczym, nie mógłby natomiast sprostać jej potrzebom wojskowym, ponieważ zgodnie ze swoim statutem, nie udzielał pożyczek na cele wojskowe. W odniesieniu do Grecji sytuacja wyglądała o wiele gorzej. Bank nie był w stanie pomóc temu państwu ze względu na jego ówczesną kompletną zapaść gospodarczą. Kondycja ekonomiczna Grecji wskazywała, że państwo stało nad finansową przepaścią i nie posiadało środków, które mogłyby przeznaczyć np. na wymianę handlową. Jak ujął to Acheson, w pełni świadom założeń działalności Banku: „Tego typu pożyczka nie może zostać udzielona przez Bank Światowy i Bank Światowy byłby mocno nierozsądny, gdyby jej udzielił”.

Amerykańscy senatorzy pomimo tego dociekali faktycznej roli Banku w odniesieniu do propozycji Doktryny Trumana. Interesowało ich, jakie skutki dla tych dwóch państw przyniesie rządowa pomoc USA, nieprzeprowadzona przez Bank Światowy. Czy pomoc rządowa dla Grecji w ramach Doktryny Trumana była pożyczką czy darem? Czy miała zostać spłacona i kiedy? Acheson precyzował, że Grecji udzielono pożyczki, ale jej spłacenie zdawało się być „kwestią wątpliwą”. Reszta środków przeznaczona na cele wojskowe i natychmiastową „doraźną konsumpcję” nie powinna zostać zaoferowana jako pożyczka, ponieważ ewentualne późniejsze pożyczki Banku Światowego dla Grecji byłyby w tym kontekście niemożliwe. Bank nie mógłby udzielić kredytu państwu, które było już obciążone tak dużą pożyczką w ramach Doktryny Trumana. Pomoc musiała więc być darem. Acheson wyjaśniał: „Jeśli przeznaczymy wszystkie fundusze, o jakich mówimy w tej ustawie w formie pożyczki dla Grecji, Grecja zostanie z długiem w wysokości 254 milionów dolarów, który to sprawi, że przysłała pomoc Banku Światowego będzie niemożliwa, ponieważ Grecja będzie obciążona tak dużym istniejącym długiem, że nie będzie w stanie obsłużyć ani spłacić późniejszych kredytów”. Demokrat senator Tom Connally zauważał, że udostępnienie środków dla Grecji w postaci pożyczki byłoby lepsze, nawet jeśli miałyby nią być tylko z nazwy, ponieważ: „jeśli ustanowimy precedens wykładania i dawania pieniędzy innym to będziemy nękanymi przez wiele państw oczekujących od nas darowizny. Nawet jeśli oni nie mają tego spłacać to i tak będzie to pożyczka”²⁹.

Przewodniczący Komisji Vandenberg dopytywał się o rolę Banku w systemie stonków międzynarodowych: „Bank Światowy posiada 8 albo 9 miliardów dolarów³⁰ w jakimś celu, i ogólną charakterystyką Banku, pośród innych rzeczy jest wychodzenie naprzeciw nagłym potrzebom, i powinien istnieć punkt, w którym Bank Światowy

²⁸ Turcja faktycznie została członkiem Banku w 1947 r.

²⁹ *Ibidem*, s. 9.

³⁰ 1 dolar w 1947 r. odpowiadał wartości 10,92 dolarów w 2015 r. <http://www.dollartimes.com/calculators/inflation.htm> (data wejścia na stronę 20.12.2014).

byłby wysoce uprawniony do wystąpienia w takiej sytuacji, jaka ma miejsce”. Podsekretarz Acheson wyjaśniał, że Bank nie posiadał własnych środków, miał dopiero uzyskiwać fundusze tylko poprzez oferowanie obligacji dla inwestorów na rynkach finansowych, głównie na rynku amerykańskim. „Gdyby zdecydował się na serię takich pożyczek jak ta dla Grecji, wdając się w to, co teraz proponujemy to obawiam się, że nie byłby w stanie sprzedać wielu obligacji”. Senator Wiley podsumowywał kondycję nowej instytucji: „Nie mają jeszcze tych swoich miliardów, prawda?”³¹. Dyskusja przed senacką komisją spraw zagranicznych jasno uwypukliła więc ograniczenia możliwości niesienia pomocy przez Bank Światowy w ramach Doktryny Trumana.

Problemy z funkcjonowaniem Banku wynikały m.in. ze sposobu finansowania pożyczek udzielanych państwom. Funkcjonowanie Banku i powiązanej z tym struktury organizacyjnej przedstawił przejrzyście w swoich wspomnieniach wiceprezes Banku w latach 50., Robert Garner:

„Nominalny kapitał Banku został ustanowiony na 10 miliardów dolarów, przy czym tylko 2% tej sumy było zapłacone w złocie. Krótko po organizacji Banku 18% było oczekiwane od czasu do czasu, ale tylko za zgodą rządu każdego z państw członkowskich. Pozostałe 80% miało być używane tylko wówczas, gdy Bank potrzebował ich do uregulowania swoich zobowiązań. Suma wpłaty każdego z państw ustalana była na podstawie jego wielkości i sytuacji gospodarczej³², a siła głosów przydzielana była w ten sam sposób”³³. Dalej Garner: „Przez rok lub więcej tylko kilka państw płaciło swoje 18%, tak więc Bank miał mniej niż miliard dolarów środków do wykorzystania i stało się oczywistym, że potrzebował pożyczyc dodatkowe fundusze z rynku”.

Bank mógł to zrobić poprzez oferowanie obligacji na amerykańskim rynku, co stało się głównym zadaniem prezesa McCloya w pierwszych miesiącach jego urzędowania. Eugene Black tak wspominał początki Banku:

„Bank był nowy. Nikt nie wiedział czym on był, oprócz tego, że był powołany do udzielania zagranicznych kredytów, a one były niepewne ze względu na wcześniejsze doświadczenia. Musieliśmy więc zaznajomić ludzi z intencjami Banku (...) i następnie pokazać, jakie zabezpieczenia nałożone były na obligacje jakie chcieliśmy sprzedawać, tymi zabezpieczeniami były składki, które miały do zapłacenia państwa członkowskie”³⁴. Zanim Bank zaoferował swoje obligacje, „we wszystkich stanach kraju musiało zostać przyjęte ustawodawstwo uznające obligacje za legalny środek inwestycji dla towarzystw ubezpieczeniowych, kas oszczędnościowych, funduszy emerytalnych, funduszy powierniczych i tym samym stało przed nami wielkie zadanie przeprowadzenia tego ustawodawstwa”³⁵.

Nowy prezes Banku, John McCloy był jednym z tych waszyngtońskich urzędników, którzy dzięki swoim rozległym kontaktom byli zawsze bardzo dobrze poinformowani o aktualnym kierunku polityki zagranicznej. Dzięki długoletnim kontaktom

³¹ *Ibidem*.

³² Udział Polski zob. Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 323.

³³ R. Garner, *This is the Way It Was*, Chevy Chase 1972, s. 205-206.

³⁴ Black Interview, s. 7.

³⁵ *Ibidem*.

z Georgem Marshall³⁶, Averellem Harrimanem, Dwightem Eisenhowerem czy Sekretarzem Obrony Jamesem Forrestalem³⁷, McCloy był w pełni świadom zmieniających się założeń działania Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej i skutków, jakie ta zmiana powodowała. Pomimo tego, we wszystkich spotkaniach z amerykańską elitą finansową McCloy przekonywał, że Bank Światowy nie miał udzielać pożyczek z pobudek politycznych i miał się kierować takimi samymi wytycznymi, jak instytucje prywatne nastawione *stricte* na zysk³⁸.

Niejasność co do celu działania Banku wśród szerokiej opinii publicznej była na początku 1947 r. na tyle duża, iż wymagała specjalnej uwagi i odpowiednich działań ze strony McCloya. W liście do prezydenta Trumana z 25 marca³⁹ prezes Banku pisał:

„Pojawiały się powtarzane w prasie odniesienia do 'Banku ośmiu miliardów dolarów', w sposób, który sugeruje, że Bank ma na swoim koncie kapitał w wysokości ośmiu miliardów dolarów, który może pożyczyć każdemu państwu członkowskiemu wykazującemu taką potrzebę. To jest bardzo nieprecyzyjne. Po pierwsze, na podstawie obecnego członkostwa całość wpłaconego kapitału Banku sięgnie tylko około 1 mld 550 mln dolarów z końcem maja(...). To stanowi 20% wpłat kapitałowych członków. Pozostałe 80% może być przedmiotem prośby tylko w razie potrzeby spłacenia zobowiązań Banku wobec jego pożyczek lub gwarancji. Po drugie, z wpłaconego kapitału w sumie około 1 mld 550 mln dolarów, tylko niewiele ponad 725 milionów dolarów będą stanowiły dolary amerykańskie, pozostałość stanowić będą krajowe waluty innych członków. Te krajowe waluty mogą zostać użyte jako pożyczki tylko za zgodą państwa członkowskiego”.

McCloy wykazywał, że Bank posiada środki na pożyczki w wysokości 725 milionów dolarów oraz od 25 do 50 milionów dolarów w innych walutach.

„Wszelkie inne fundusze przeznaczone przez Bank na pożyczki muszą zostać zabezpieczone sprzedażą jego papierów wartościowych prywatnym inwestorom, głównie na rynku Stanów Zjednoczonych. Bank może zabezpieczyć fundusze jakich potrzebuje od prywatnych inwestorów tylko, jeśli może ich przekonać, że jego pożyczki mają solidne biznesowe przesłanki”⁴⁰.

Bank nie był zatem w stanie sprzedawać swoich papierów wartościowych, jeśli ich odbiorcy nie mieliby pewności, że jego działalność opiera się na solidnych podstawach ekonomicznych. Garner wspominał swoje rozmowy z bankowcami z Wall

³⁶ Zob. np. E. Cray, *General of the Army – George C. Marshall, Soldier and Statesman*, New York 2000, s. 538, 543, F.C. Pogue, *George C. Marshall – Statesman 1945-1959*, New York 1989, s. 17-18, 194, 514.

³⁷ McCloy był w stałej korespondencji z dawnym przyjacielem z Wall Street Jamesem Forrestalem i przysyłał ówczesnemu Sekretarzowi Marynarki m.in. bankowe ekspertyzy dotyczące pozycji gospodarczej Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej, w tym informacje o poziomie zadłużenia innych państw względem USA. Informacje te Forrestal przyjmował z dużym zainteresowaniem: Forrestal to McCloy, 1 July 1947, SERIES 10: World Bank, 1947-1949, Box C1, Folder WB1, John J. McCloy Papers. Amherst College Archives & Special Collections, Amherst, Massachusetts, (dalej: McCloy Papers).

³⁸ John R. Steelman, asystent prezydenta Trumana wskazywał w korespondencji z McCloyem jak właściwy był z perspektywy czasu kierunek, jaki McCloy obrał na początku swojego urzędowania: Steelman to McCloy, October 30, 1948, McCloy Papers.

³⁹ McCloy to Truman, March 25, 1947, *ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

Street, kiedy jeden z nich – Dyrektor *Guaranty Trust Company of New York* William C. Potter – stwierdził wobec delegacji Banku Światowego: „Nie tknąłbym waszych obligacji kijem o długości dziesięciu stóp”⁴¹. W liście do Prezydenta McCloy podkreślał, że aby liczyć na współpracę z prywatnym kapitałem, Bank absolutnie nie mógł udzielać pożyczek z powodów politycznych.

W związku z powyższymi faktami John McCloy wdał się w pierwszej połowie 1947 r. w intensywną kampanię na rzecz przekonania środowisk bankowych o wartości i stabilności papierów wartościowych, jakie Bank miał w niedługim czasie wydać. Jednocześnie od marca 1947 r. w Kongresie odbywały się przesłuchania Komisji Spraw Zagranicznych. Senatorzy wraz z najwyższymi urzędnikami administracji Prezydenta jasno precyzowali rolę Banku i przyznali, że jego statutowa działalność pomocy w odbudowie Europy jest częściowo niewykonalna i niewystarczająca. Miejsce Banku Światowego w powojennej odbudowie Europy stało się więc jednym z kluczowych argumentów przemawiających za zaaprobowaniem pomocy w ramach Doktryny Trumana.

Po długim procesie przygotowań technicznych, 15 lipca 1947 r. Bank Światowy zaoferował na nowojorskiej giełdzie dwa rodzaje obligacji: dziesięcioletnie na łączną kwotę 100 milionów dolarów i dwudziestopięcioletnie na kwotę 150 milionów dolarów. Ich oprocentowanie wynosiło odpowiednio 2,5 i 3%⁴². Oferta zakończyła się pełnym sukcesem⁴³, który potwierdziły gratulacje od Prezydenta Trumana⁴⁴.

KWESTIA POŻYCZKI DLA FRANCJI

Kwestia pożyczki Banku Światowego dla Francji nabrała tempa na początku kwietnia 1947 r., kiedy to John McCloy oświadczył, że pierwsza spośród wszystkich zgłoszonych aplikacji pożyczka Banku, zostanie skierowana właśnie do Francji. Działo się tak w dużej mierze, z powodu przedstawionych powyżej względów czysto politycznych; 500 milionów dla Francji na bliżej niesprecyzowane cele przeczyło deklarowanym założeniom Banku, który miał być nastawiony na zysk i gospodarczą przydatność wykonywanych operacji⁴⁵. Zgodnie z analizami ekspertów Banku, tak zdefiniowana pożyczka mogła być jednak zaaprobowana⁴⁶, ponieważ Francja, po-

⁴¹ R. Garner, *op. cit.*, s.206. Najwierniejsze tłumaczenie określenia „ten-foot pole” oznacza „trzymetrowy kij”. K. Bird w swojej książce także przytacza tę ostrą wypowiedź, ale nie przypisuje jej nikomu konkretnemu, stwierdzając, że „Gene Black usłyszał jak osoba z widowni powiedziała pod nosem” to zdanie podczas jednego z wystąpień McCloya, zob. K. Bird, *op. cit.*, s. 289.

⁴² R. W. Oliver, *International Economic Co-operation and the World Bank*, London 1975, s. 246-249. Opracowanie to szczegółowo przedstawia ofertę obligacji z ekonomicznego punktu widzenia.

⁴³ Gratulacje dla McCloya i jego zespołu złożonego z Blacka i Gamera płynęły m.in. od Jamesa Forrestala: Forrestal to McCloy, 22 July 1947, McCloy Papers.

⁴⁴ Truman to McCloy, July 16, 1947, *ibidem*.

⁴⁵ E.S. Mason, R.E. Asher, *op. cit.*, s. 51-52.

⁴⁶ Recommendations of the President to the Executive Directors of the Bank, Document No. X – ten dokument podpisany przez Johna McCloya, zatwierdzający pożyczkę dla Francji, znajduje się w ko-

trzebowała środków finansowych, aby za dolary kupić niezbędne dobra w Stanach Zjednoczonych. W analizach była mowa o urządzeniach i narzędziach pozwalających dokonać podstawowych napraw infrastruktury oraz o zakupie paliw⁴⁷. Równolegle do analiz przeprowadzanych w Banku odbywały się spotkania na najwyższym szczeblu rządowym, których głównym tematem była właśnie sprawa pożyczki.

W trakcie konferencji ministrów spraw zagranicznych w Moskwie, 21 kwietnia 1947 r. francuski minister spraw zagranicznych Georges Bidault przeprowadził długą rozmowę z sekretarzem stanu Georgem Marshalllem⁴⁸. Podczas spotkania Bidault przedstawił memorandum o stanie gospodarczym Francji, które jasno wskazywało wpływ poważnej sytuacji w tym państwie dla powojennej odbudowy Europy. Bidault zwracał uwagę na braki w dostawach węgla, problemy z siłą roboczą oraz uzyskaniem niezbędnych kredytów. Bidault poruszył kwestię pożyczki Banku Światowego w kwocie 500 milionów dolarów: „zdawał sobie sprawę z tego, że Bank był instytucją międzynarodową. Z drugiej strony przeważającą część jego funduszy, a w konsekwencji największy wpływ na jego politykę posiadali Amerykanie”. Dlatego francuski minister oczekiwał, że po rozmowie z sekretarzem Marshalllem sprawa nabierze tempa. Bidault podkreślał pozytywne już od wielu lat nastawienie prezesa McCloya do jego państwa. Francuski minister żałował, że Bank pomimo tego zdecydował się ograniczyć kwotę pożyczki z 500 do 250 milionów oraz zaprezentował Francji warunki, zgodnie z którymi ta nie mogłaby się starać równolegle o inną zagraniczną pożyczkę. Marshall odpowiedział na uwagi zapewnieniem o szczegółowym zbadaniu tej kwestii i obietnicą poruszenia jej w trakcie spotkań z McCloyem⁴⁹. Tak też się stało, a pożyczka dla Francji w kwocie 250 milionów dolarów została zaaprobowana 9 maja 1947 r.⁵⁰, a więc dwa tygodnie po rozmowie Bidaulta z Marshalllem.

Kolejnym państwem Europy Zachodniej, które zabiegało o pożyczkę od Banku Światowego w wysokości 535 milionów dolarów, była Holandia. Otrzymała ona 7 sierpnia 1947 r. pożyczkę o numerze 0002 w wysokości 195 milionów dolarów.

lekcji dokumentów Banku Światowego dostępnej od 2010 r. na jego stronie internetowej. Zachowuję sposób cytowania dokumentu proponowany przez Bank Światowy, aczkolwiek podana jest tam data 31.05.1950, która nie jest datą jego powstania – najprawdopodobniej jest to data sporządzenia dostępnej kopii: World Bank. 1950. France – Credit National Loan Project. Unnumbered President's reports; no. AP 1. Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/1950/05/1559713/france-credit-national-loan-project> (data wejścia na stronę 20.12.2014).

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Memorandum of Conversation, April 21, 1947, *Memoranda of Conversation of the Secretary of State, 1947-1952*, Microfiche Publication, Department of State, Washington, D.C. 1988, (dalej: *Memoranda of Conversation of the Secretary of State, 1947-1952*).

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Szczegółowe informacje o kredycie: International Bank for Reconstruction and Development – Loan Administration Report on the \$250,000,000 Loan to the Credit National. Loan series; no. L 89. Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/1950/05/1558337/france-loan-administration-report-250000000-loan-credit-national> (data wejścia na stronę 20.12.2014). Sposób cytowania za oficjalną stroną Banku.

22 sierpnia pożyczkę otrzymała także Dania (40 milionów dolarów), a 28 sierpnia Luksemburg (12 milionów dolarów).⁵¹

Kredyt dla Francji traktowany był priorytetowo i dlatego rozważano przyznanie drugiej transzy w wysokości 250 milionów, aby całość dopełniła wnioskowanej początkowo kwoty 500 milionów. Strona francuska zauważała, że na ogólną niepewność co do działalności kredytowej Banku, wpływała sytuacja związana z Planem Marshalla. Rozwiązania proponowane przez Plan i ich wprowadzanie miały od tej pory mocno wpływać na poczynania Banku Światowego. Bank miał, w opinii francuskiej, zwlekać z udzielaniem pożyczek do czasu wykrystalizowania się rodzaju i sposobu wykorzystania środków z Planu Marshalla⁵². Obydwa te przedsięwzięcia zajmowały bowiem tę samą przestrzeń, a ich działalność nakładała się na siebie. Miejscem, w którym Bank Światowy nadal nie miał rywala w proponowaniu środków na odbudowę, była Ameryka Łacińska oraz Azja i to tam Bank miał za kilka lat skupić prawie całą swoją aktywność. Wstępem do tego była współpraca Banku z rządem Chile, pomimo początkowych trudności w negocjacjach⁵³. Prezes McCloy nie chciał udzielić pożyczki temu państwu z racji chilijskich problemów ze spłatą wcześniejszych zobowiązań wobec firm z Wall Street⁵⁴. 5 grudnia 1947 r. McCloy wraz z delegacją Banku udał się w podróż do Ameryki Łacińskiej, w tym m.in. do Chile. 25 marca 1948 r. Bank udzielił temu państwu dwóch pożyczek na rozwój infrastruktury elektrycznej oraz na zakup maszyn rolniczych.

BANK ŚWIATOWY A ADMINISTRACJA PLANU MARSHALLA W EUROPIE

Powojenna odbudowa gospodarcza Europy była jedną z najważniejszych kwestii absorbujących amerykańską politykę zagraniczną pod koniec lat 40. Uważana za jedno z kluczowych europejskich państw Francja, otrzymała pomoc zarówno w ramach Planu Marshalla, jak i w formie pożyczki z Banku Światowego. Drugim istotnym dla kondycji Europy państwem w opinii Amerykanów były Niemcy Zachodnie. Jednakże w 1948 r. okupowane i podzielone na strefy Niemcy nie były jeszcze podmiotem międzynarodowym mogącym uczestniczyć w działalności Banku i oficjalnie starać się o udzielenie pomocy. Niemcy Zachodnie zostały członkiem Banku Światowego dopiero w 1952 r.⁵⁵ Plan Marshalla jako jednostronny program amerykańskiej po-

⁵¹ Organismes de Bretton Woods et aide financière à l'Europe, Washington, 8 septembre 1947, *Documents Diplomatiques Français 1947 – Tome II (1er Juillet – 31 Décembre)*, Ministère des Affaires étrangères, Paris 2009, s. 399-400. Zob. również *World Bank Group Historical Chronology: 1944-1949*, <http://go.worldbank.org/QEKNM08HO0> (data wejścia na stronę 20.12.2014), (dalej: *WBG Historical Chronology: 1944-1949*).

⁵² *Ibidem*, s. 400.

⁵³ *Ibidem*, s. 401. Chile wystąpiło o pożyczkę 14 października 1946 r., *WBG Historical Chronology: 1944-1949*.

⁵⁴ Szerzej zob. J. Kraske, W.H. Becker..., *op. cit.*, s. 60-61.

⁵⁵ The World Bank, *op. cit.*, s. 209.

mocy mógł jednak swoim działaniem objąć Niemcy, a zależało to wyłącznie od woli politycznej decydentów w Waszyngtonie. W miejscach, w których Bank Światowy był ograniczony regułami swojego działania, Plan Marshalla mógł być bez przeszkód wprowadzany. Obydwa te przedsięwzięcia były więc istotnymi narzędziami amerykańskiej polityki zagranicznej⁵⁶.

Umowę w imieniu Niemiec o pomocy w ramach Planu Marshalla pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a amerykańską i brytyjską strefą okupacyjną podpisały 14 lipca 1948 r. siły okupacyjne⁵⁷. Oznaczało to konieczność współpracy pomiędzy administracją gen. Clay'a jako amerykańskiego Wojskowego Gubernatora w Niemczech a Administracją Współpracy Gospodarczej (*Economic Cooperation Administration* – w skrócie *ECA*) ustanowioną, aby dysponować środkami Planu Marshalla. Na czele *ECA* stał Paul Hoffman wraz z Specjalnym Reprezentantem *ECA* w Europie W. Averellem Harrimanem, urzędującym w Paryżu⁵⁸.

Należy podkreślić, że to właśnie konieczność spójnego, klarownego i zakrojonego na skalę Europy Zachodniej zdefiniowania zakresu i celów działania *ECA* w różnych państwach wpłynęła znacząco na sposób myślenia urzędników administracji Trumana o polityce wobec tej części Europy. W ich rozumieniu wspólnota państw Zachodu traktowana była niemal jak jeden podmiot, nie dlatego, że taki istniał bądź europejscy politycy forsowali takie rozwiązania⁵⁹ ale dlatego, że Amerykanów zmuszały do takiej postawy geopolityczne realia działalności *ECA*⁶⁰.

Wspólnotę europejskich interesów i znaczenie odbudowy podkreślał również prezes McCloy, który po ponad roku swojego urzędowania mógł wykazać się dużym praktycznym doświadczeniem. Przedstawił on swoje wnioski w przemówieniu wygłoszonym 29 września 1948 r. na spotkaniu Rady Gubernatorów Banku⁶¹. McCloy przede wszystkim podkreślił, że Bank Światowy działał w ramach idei Narodów Zjednoczonych i był w istocie instytucją międzynarodową. Za najważniejsze wydarzenie tamtego czasu McCloy uznał ustanowienie europejskiego programu

⁵⁶ A.W. Dulles, *The Marshall Plan*, red. M. Wala, Providence 1993, s. 117-125.

⁵⁷ Extracts from the Economic Co-Operation Agreement Between the United States of America and the United States and United Kingdom Occupied Areas in Germany, 14 July 1948, *Documents on Germany under Occupation, 1945-1954*, red. B.R. von Oppen, London 1955, s. 318-322.

⁵⁸ *Principal Officers of the Department of State and United States Chiefs of Mission, 1778-1990*, Washington, D.C. 1991, s. 41.

⁵⁹ Podobne idee przedstawiał od wielu lat Jean Monnet, natomiast w 1948 r. nie znajdowały się one w głównym nurcie propozycji europejskich polityków.

⁶⁰ Był to program priorytetowy w ramach polityki zagranicznej chociażby z racji zaangażowanych środków.

⁶¹ *International Bank for Reconstruction and Development, Third Annual Meeting of the Board of Governors, Washington, D.C. September 27 – October 1, 1948, Proceedings*, Washington, D.C. 1948. Przemówienie McCloya zob. s. 4-8. Dokument ten dostępny jest na stronie Banku Światowego: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/06/17/000333037_20100617021115/Rendered/PDF/533820BR0board1ox345609B001PUBLIC11.pdf (data wejścia na stronę 04.12.2014).

odbudowy. Pomimo że operacje Banku miały zasięg globalny, podczas gdy działalność Planu Marshalla skupiała się w Europie, to wpływała ona – jego zdaniem – bardzo silnie na funkcjonowanie Banku. McCloy zaznaczał w tym kontekście, że „pomoc z zewnątrz sama w sobie nie wyeliminuje utrzymujących się deficytów, chyba że spotka się ze zdecydowanymi krokami, by rozwiązać problemy inflacji, produkcji i handlu”⁶².

System z Bretton Woods opierał się na założeniu, że

„niedopasowania w międzynarodowym bilansie płatniczym, których można było się spodziewać z racji wojny będą tymczasowe i będą mogły być rozwiązane poprzez działalność Międzynarodowego Funduszu Walutowego, podczas gdy Bank, działając w przywróconym zaufaniu zjednoczonego świata, będzie mógł zajmować się sprecyzowanymi potrzebami odbudowy i rozwoju, którym kapitał prywatny, przez jakiś czas, nie byłby w stanie w wystarczający stopniu sprostać”.

Świat przeżył jednakże „gospodarcze trzęsienie ziemi”, z którego wynikło bezprecedensowe zapotrzebowanie na dolary, aby kupować podstawowe dobra niezbędne do codziennego funkcjonowania. Odpowiedzią na te potrzeby były różne formy pomocy, w tym największa z nich, związana z Planem Marshalla. W opinii McCloya oznaczało to zdjęcie z Banku ciężaru finansowania bliżej niedookreślonych potrzeb państw, związanych tylko z ich doraźną konsumpcją. Bank miał się skupiać na pierwotnych wytycznych - finansowaniu tylko jasno zdefiniowanych projektów, głównie z zakresu przemysłu. Rolą Banku było współfinansowanie projektów wraz z kapitałem instytucji prywatnych, umożliwiając pożyczkobiorcom otrzymanie funduszy mniejszym kosztem, niż gdyby otrzymywali je tylko od kapitału prywatnego bez współuczestnictwa Banku. Relacje z ECA nie mogły – zdaniem prezesa – ze względów praktycznych, zostać jasno sprecyzowane i powinny opierać się na systematycznych, bliskich kontaktach z jej urzędnikami.

W całym procesie wprowadzania Planu Marshalla, McCloy był stale orędownikiem utrzymania pierwotnych założeń funkcjonowania Banku Światowego. Odmawiał prowadzenia działalności, która dublowałaby operacje ECA. W wrześniu 1948 r., podczas gdy o pożyczkę starała się Belgia, podkreślał, że udzieli jej pod warunkiem, że przeznaczona zostanie na projekty odbudowy i nie będzie związana z „bilansem płatniczym, towarami, sprawami ECA”⁶³. Funkcjonowanie tej instytucji widział jako niezbędną pomoc państwom europejskim, mającą na celu taką poprawę ich podstawowej kondycji gospodarczej, aby były w stanie skorzystać z bardziej szczegółowych i precyzyjnie ukierunkowanych projektów Banku Światowego. Jego zdaniem ECA czasami działała w sposób, który kolidował z obecnością Banku czy wręcz ją w danym państwie blokował. Jak pisał do Harrimana jako Specjalnego

⁶² *Ibidem*.

⁶³ McCloy to Harriman, September 25, 1948, Box 267, Folder 7: McCloy, John Jay, 1948-1950, W. Averell Harriman Papers, Library of Congress, Washington, D.C., (dalej: Harriman Papers).

Reprezentanta ECA w Europie: „gdyby nie ECA już dawno wykonalibyśmy trzy pożyczki dla Belgii. Przez to mam na myśli rzeczy, które mogły być sfinansowane już dawno temu, zanim zostały wstrzymane, bo była nadzieja otrzymania łatwiejszych pieniędzy”⁶⁴, czyli w domyśle środków Planu Marshalla. W ostrzejszym tonie wypowiadał się w sprawie pożyczki dla Francji i jej kondycji gospodarczej, pisząc do administratora ECA: „Czy kiedykolwiek przyszło Ci na myśl, że gdyby Francja zajęła się swoimi problemami fiskalnymi oraz swoją sytuacją polityczną to mogłaby w przeciągu sześciu miesięcy uwolnić się kompletnie od potrzeby brania pomocy od ECA?”. W ocenie McCloya, Francja była w lepszej sytuacji, jeśli chodzi o bilans płatniczy niż Belgia, Anglia czy Holandia, ale przez swoją politykę wewnętrzną i brak impulsu do reform tkwiła w miejscu i nie oddziaływała pozytywnie na uzdrowienie szerzej rozumianej gospodarki Europy Zachodniej⁶⁵.

Wnioski prezesa Banku Światowego dawały wręcz do zrozumienia, że paradoksalnie to ECA mogła czasami być przeszkodą w odbudowie Europy, oferując pomoc bez zobowiązań do wprowadzenia zmian w danych państwach, przyzwyczajając je do tzw. łatwiejszych pieniędzy. Z racji konieczności utrzymania prestiżu Banku, o czym pisał m.in. do Trumana już w marcu 1947 r., McCloy musiał odciąć się od praktyk działalności ECA. Według niego udzielała ona pomocy w mniej zdyscyplinowany sposób niż Bank oraz przy mniejszej kontroli ich wydatkowania przez odbiorców. Harriman odpowiadał na te argumenty w stonowany sposób, wskazując Francję, jako najsilniejsze gospodarczo państwo w Europie, które było ewidentnie pozytywnym przykładem pomocy ECA i które przeżywało tylko tymczasowe problemy wynikające z niestabilności politycznej⁶⁶. Niestabilność ta miała się z kolei przekładać na odkładanie na później niezbędnych reform gospodarczych. Zaniechania reform we Francji faktycznie były problematyczne, ale nie wynikały z winy ECA. Harriman w odpowiedzi na zarzuty McCloya wskazywał na skuteczne zażegnanie obawy przejścia władzy przez francuskich komunistów, co z perspektywy roku było znaczącym sukcesem. „Musimy zrozumieć, że ECA powinna dać Francuzom czas na uzyskanie stabilności politycznej, stabilność finansowa i ekonomiczna będą potem łatwiejszą sprawą”⁶⁷.

KONKLUZJE

Dwa lata od powstania Banku Światowego okazało się, że jego działalność nie spełnia pokładanych w nim nadziei w kwestii wyjścia naprzeciw doraźnym potrzebom zdewastowanej Europy. Działo się tak z kilku powodów. Bank funkcjonował jako instytucja międzynarodowa, ograniczona przez rządzące nim reguły, w tym

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ Harriman to McCloy, September 28, 1948, *ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

potrzebę wielostronnych konsultacji, opinie i gwarancje udzielane na rynkach finansowych przez niezależne podmioty, głównie banki prywatne. Aby zacząć sprawnie funkcjonować, musiał najpierw zdobyć bardzo dobrą opinię dla emitowanych przez siebie obligacji. Bank, którego najsilniejszym członkiem były Stany Zjednoczone, miał na celu pomoc w odbudowie i rozwoju. Siłą rzeczy pomoc ta wynikała z potrzeb polityczno-gospodarczych różnych państw i bloków, ale ograniczona była przez mechanizmy rynków finansowych.

Drugi prezes Banku, John McCloy okazał się postacią kluczową w historii tej instytucji. To za jego urzędowania Bank był w stanie zdobyć zaufanie amerykańskiego rynku finansowego i sprzedać emitowane przez siebie obligacje, co z kolei umożliwiło rozpoczęcie działalności kredytowej. Działalność ta była skierowana głównie do państw Europy Zachodniej, by po kilku latach skupić się z kolei na państwach Ameryki Łacińskiej⁶⁸. Były to dwa obszary na arenie międzynarodowej, których wsparcie było żywotnym interesem Stanów Zjednoczonych. Tym samym Bank udowodnił w praktyce, że jego działalność nie odbywała się w oderwaniu od amerykańskiej polityki zagranicznej. Pokazuje to np. przytoczona wyżej dyskusja w Kongresie, w której zastanawiano się, czy Bank mógłby wesprzeć i uzupełnić programy pomocy Planu Marshalla. Jak dowodzi z kolei korespondencja McCloya z Harrimanem, wysiłki te czasami wręcz sobie przeszkadzały, nie ze względów politycznych, lecz czysto administracyjnych. Prezes McCloy, będący odpowiedzialnym za posunięcia Banku Światowego, Doktryna Trumana i Plan Marshalla były częścią spójnej, skoordynowanej polityki wsparcia sojuszników USA wobec państw komunistycznych. Jak dowodzi analiza urzędowania McCloya, aktywnie dążył on do tego, aby Bank wpisał się w ten wysiłek, nie tracąc jednocześnie wizerunku instytucji finansowej, pomimo spełnianej roli politycznej⁶⁹. Za jego kadencji Bank Światowy odegrał bardzo ważną rolę w pomocy dla państw Europy Zachodniej, rolę być może nie główną, ale uzupełniającą pomoc w ramach Planu Marshalla.

Dr Łukasz Cherek, Wydział Historyczny, Uniwersytet Gdański (l.cherek@o2.pl)

Słowa kluczowe: Bank Światowy, Doktryna Trumana, Plan Marshalla, John McCloy, Bretton Woods

Keywords: World Bank, Truman Doctrine, Marshall Plan, John McCloy, Bretton Woods

⁶⁸ McCloy zapoczątkował ten trend udając się w podróż do Ameryki Południowej i aprobując pożyczkę dla Chile.

⁶⁹ Miał w tym sojusznika chociażby w postaci gen. Marshalla, który stał wówczas na czele Departamentu Stanu i który użył swojego wpływu w celu przyspieszenia pożyczki Banku dla Francji.

Abstract

International Bank for Reconstruction and Development, also known as the World Bank, was created together with the International Monetary Fund at the Bretton Woods Conference in July 1944. Articles of Agreement, signed by the countries participating in the conference, defined five major regulations of the existence of the Bank. Those regulations soon proved to be insufficient and the new institution had to face many organizational problems which limited the role of the President of the Bank leaving it unable to make any loan decisions. The task of changing this situation was taken up by John McCloy, who acted as the Bank's president between 1947 and 1949. This article examines the policy of the World Bank during its first years, in which it could not stay indifferent to the changing political realities in international relations, such as the implementation of the Truman Doctrine and the Marshall Plan. The article reassesses the role of the World Bank in international relations after 1945, presents hearings before the Senate Committee on Foreign Relations, correspondence between John McCloy and Harry Truman and between McCloy and Averell Harriman from the Economic Cooperation Administration, established to administer the Marshall Plan in Europe.